Місто Володимира – дитинець стародавнього Києва

з фундаментами Десятинної церкви

Коротка історична довідка

«Місто Володимира» – умовна назва київського дитинця (X – перша половина XIII ст.), спорудженого на Старокиївській горі за часів великого київського князя Володимира Святославича. Укріплення міста будували здебільшого в природних межах Старокиївської гори, де розташовувалося раніше городище Кия. Від урочища Гончарі земляний вал проходив північно-західним і північним краєм гори до яру, що відмежовував «Місто Володимира» від «Міста Ізяслава-Святополка» на південному сході, потім повертав на південь сучасною Михайлівською у напрямку вул. Великої Житомирської, далі проходив по її правому боці до перетину з вул. Володимирською, де стояла головна в'їзна брама до міста – Софійська. Від брами лінія укріплень пролягала на північний захід до схилів над урочищем Гончарі. Територія дитинця у цей час становила 10 га. Перші археологічні дослідження київського дитинця провів 1824 р. К. Лохвицький, який відкрив фундаменти Десятинної церкви. У 1832 р. в районі Андріївської церкви він розкопав давній фундамент, котрий, на його думку, був залишком Хрестоздвиженської церкви 1215 р. У 1838 р. О. Ставровський, проводячи розкопки в садибі Корольова (вул. Велика Житомирська, 4-6), виявив незначні руїни стародавньої споруди, які він ідентифікував як залишки Феодорівського монастиря. У 1890-х рр. Й. Хойновський розкопав на території колишньої садиби Трубецьких (вул. Володимирська, 1–3) понад 50 поховань X-XIII ст. Багато археологічних пам'яток київського дитинця дослідив В. Хвойка 1907-08 рр. на Старокиївській горі, де він, на його думку, знайшов рештки язичницького капища, фундаменти князівського палацу за апсидами Десятинної церкви («терем камен поза градом»), поряд — велику братську могилу жертв монгольської навали 1240 р., житла і майстерні ремісників X-XIII ст. У кількох місцях В. Хвойка виявив рештки фундаментів і щебінь. У 1908-14 рр. під керівництвом Д. Мілєєва розкопано ділянку рову, що відгороджував стародавнє городище, фундаменти східної і північної частин Десятинної церкви та двох палацових споруд X ст.,

розташованих на південь і на захід від церкви. У колишній садибі Трубецьких Д. Мілєєв відкрив стародавні поховання і братську могилу часу монгольської навали 1240 р. У 1913 р. В. Стефанович і О. Ертель дослідили Софійську браму. У 1926 р. С. Гамченко продовжив розкопки у садибі Трубецьких й відкрив поховання X ст. У 1936-37 рр. великі археологічні дослідження на Старокиївській горі провів Ф. Мовчанівський.

Під час розкопок виявлено дві ділянки рову, що захищав стародавнє городище, житла, ремісничі майстерні X-XIII ст.ст., вдруге відкрито язичницьке капище. У 1938-52 рр. археологічні дослідження здійснював М. Каргер, який повністю відкрив фундаменти Десятинної церкви, дослідив залишки жител, ремісничі майстерні на вулицях Володимирській, 2, Великій Житомирській, 4-6, у пров. Десятинному, 6. У 1955 р. на вул. Володимирській, 7-9 В. Гончаров відкрив ділянку стародавнього міста – залишки житлових будівель X-XIII ст., горна для плавлення кольорових металів, знайшов тут скарб золотих речей. У 1957 р. В. Богусевич на території тієї самої садиби дослідив житло X-XIII ст. і завал будівельних матеріалів. У 1958 р. С. Кілієвич провела розкопки в північно-східній частині Старокиївської гори, де було відкрито житла XII ст., між якими збереглися сліди частоколу, що розмежовував ці садиби. У 1965-69 рр. П. Толочко та С. Кілієвич дослідили північно-західні схили Старокиївської гори, де розкопали житла X-XI ст., гончарну піч, відкривши новий густонаселений район стародавнього Києва. З 1970 систематичні планові дослідження території проводить Київська постійно діюча експедиція (Відділ археології Києва ІА НАН України). Зокрема, розкопками В. Кілієвич відкрито житлові й господарські будівлі X-XI ст., ковальську та ювелірну майстерні, будівельний майданчик X ст., на якому розташовувалися печі для випалювання плінфи тощо. 1970-72 рр. П. Толочко і В. Гончаров відкрили рештки мурованої палацової споруди, яку дослідив 1981-82 рр. В. Харламов. У 1975-76 рр. П. Толочко і Я. Боровський виявили і дослідили у садибі №3 на вул. Володимирській язичницьке капище X ст. і ротонду XII-XIII ст. У 1983 р. В. Харламов і Я. Боровський відкрили собор Феодорівського монастиря, заснований у 1128 р. Дослідили його у 1984-85 рр. С. Кілієвич та В. Харламов.

У 1993, 1998-99 рр. І. Мовчан, Я. Боровський і В. Гончар у садибах №8, 12 на вул. Володимирській дослідили оборонний рів, жіноче поховання X ст., частину міської забудови X-XIII ст., житлові комплекси X-XIII ст. і садибу ювеліра XIII ст. Глибина залягання культурного шару на території «Міста Володимира» – від 1,5 до 3,5 м. Його центром була Десятинна церква (989-996 рр.), навколо якої на схід, південний схід і захід стояли князівські муровані палаци. В XI-першій половині XIII ст. дитинець, як і раніше, залишався в межах «Міста Володимира». Великий князівський двір займав його північно-східну частину. На території дитинця розташовувалися церковні та монастирські двори, родинні князівські та боярські садиби, обнесені вздовж вулиць дерев'яними парканами.

В X-XIII ст. у «Місті Володимира» було споруджено: Андріївський (Янчин) монастир (1086 р.), Василівську (1183 р.) і Хрестоздвиженську (1215 р.) церкви. На території великих феодальних дворів були також ремісничі майстерні та житла ремісників і челяді. У 1240 р., під час захоплення міста монголо-татарами, найбільше постраждала його центральна частина – дитинець, який відтоді втратив значення політичного та адміністративного центру Києва.